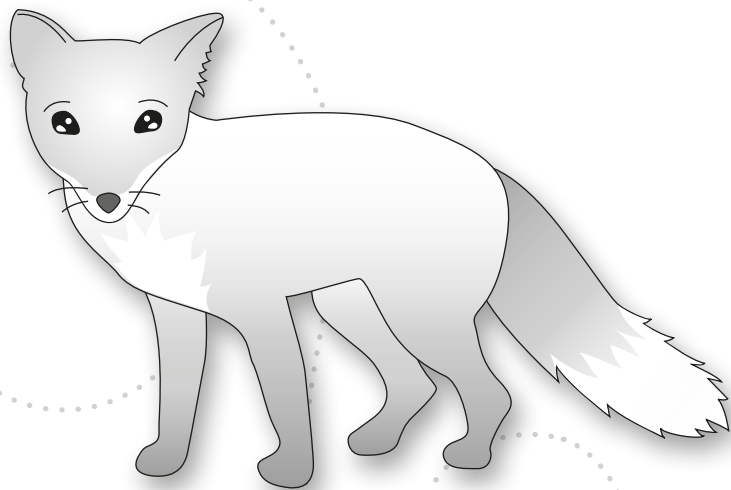

ALUKSI

Jokainen lasten kanssa työskentelevä tietää varmasti, että suuressa lapsiryhmässä syntyy paljon erilaisia kahnauksia ja ristiriitatilanteita. Perinteisiä kiistan aiheita leikkien tiimellyksessä ovat esimerkiksi lelujen jakaminen ja toisten huomioiminen tai huomiotta jääminen. Näitä erimielisyyksiä ratkotaan miten milloinkin. Riitojen syntyminen on täysin luonnollista, sillä ristiriitoja esiintyy niin lasten kuin aikuistenkin keskuudessa kaikkialla, missä on vuorovaikutusta. Ristiriidat sinänsä eivät ole huono asia, mutta tavoitteellisessa kasvatuksessa tulisi kiinnittää huomiota riitojen ennaltaehkäisemiseen sekä niiden ratkaisemisessa vaadittavien taitojen kehittämiseen. Jotta lapset osaisivat kouluiässä selvittää erimielisyyksiään ja selviytyä haastavista vuorovaikutustilanteista melko omatoimisesti, tulisi riitatilanteiden selvittämisen harjoittelu aloittaa jo päiväkotiyksikössä aikuisen johdolla (Repo 2013).

Häijyherneitä ja lempeyslientä – Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn on tarkoitettu lasten sosiaalisia vuorovaikutustaitoja kehittävään toimintaan. Harjoitusten avulla lapset saavat mallin siitä, kuinka ristiriitatilanteissa kannattaa toimia. Teoksessa erilaisia ristiriitatilanteita lähestytään lapsilähtöisesti sadun ja leikin keinoin. Opas sisältää monipuolisesti erilaisia toiminnallisia ja luovia harjoituksia, jotka

on ensisijaisesti tarkoitettu tukemaan 5–8-vuotiaiden lasten ja lapsiryhmien toimintaa, mutta opasta voi hyödyntää myös hieman nuorempien tai vanhempienkin lasten kanssa toimittaessa. Oppaan lopussa on lista lähdeoteoksista, joita olemme hyödyntäneet harjoituksia ideoidessamme.

Opas on alun perin syntynyt Karelia-ammattikorkeakoulussa sosionomiopintojen opinnäytetyönä yhteistyössä erään itäsuomalaisen päiväkodin henkilökunnan ja sen 5–6-vuotiaiden lasten kanssa. Oppaan taustatarinaa varten kartoitimme henkilökunnan ja lasten käsityksiä siitä, miten erilaiset ristiriitatilanteet ilmenevät päiväkodissa ja lasten arjessa. Tiedot hankittiin keväällä 2012 aikuisten ryhmäkeskustelun ja lasten piirrosten sekä niiden pohjalta tehdyn sadutuksen avulla. Saatujen tietojen perusteella muodostuivat myös oppaan kantavat teemat. *Leikkitalanne, erilaisuus, siirtymätilanteet* sekä *käsitys oikeasta ja väärästä* ovat asioita, jotka nousivat sekä aikuisten että lasten näkemyksissä eniten ristiriitoja aiheuttaviksi tekijöiksi. Päiväkodin henkilökunta ja lapset olivat mukana myös arvioimassa syntyneen oppaan sisältöä ja käytännöllisyyttä sekä testaamassa erilaisia harjoituksia.

Kaikki oppaan harjoitukset on linkitetty toimintaa johdattavaan *Häijyherneet ja lempeysliemi* -nimiseen kehyskertomukseen sekä siinä käsiteltäviin tee-

moihin. Kehyskertomuksessa pieni ja yksinäinen Viekas-kettu haluaa päästä mukaan Niittypellon maatilan leppoisaan kesäpäivän viettoon. Kotieläimet kuitenkin pelästyvät muukalaista eivätkä halua olla tämän kanssa missään tekemisissä. Viekas päättää kostaa syöttämällä eläimille salaa häijyherneitä. Koko maatilan elämä menee sekaisin, ja lopulta Viekas ymmärtää toimineensa väärin. Lukija saakin jännittää, pelastaako lempeysliemi lopulta tilanteen.

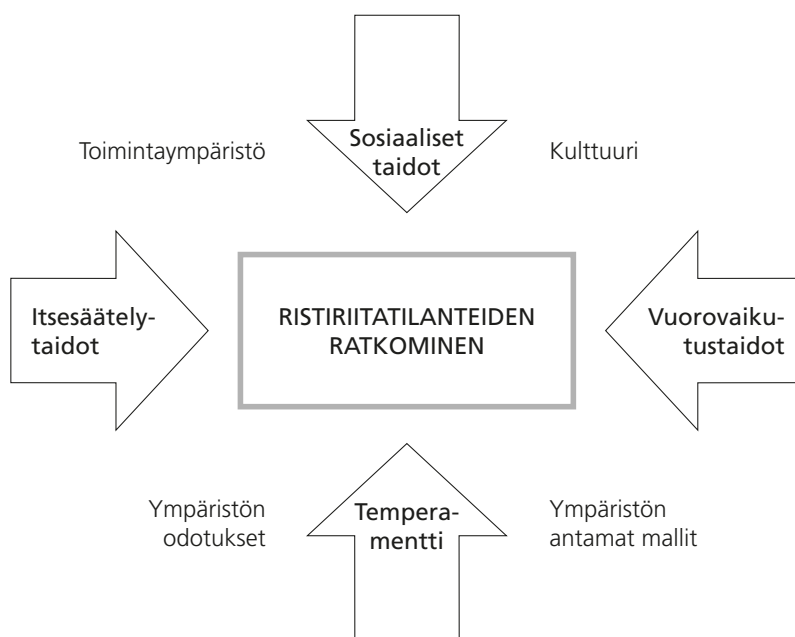
RISTIRIITATILANTEIDEN RATKOMINEN

Ristiriitatilanteita esiintyy kaikessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kun jokin tilanteeseen liittyvä asia aiheuttaa jännitteitä ihmisten välille. Jokaisella tilanteessa olijalla on omat keinonsa käsitellä tätä jännitettä. Oleellisinta vuorovaikutustaitojen kannalta jännitteisessä tilanteessa on se, kuinka hyvin ihminen kykenee hallitsemaan tunteitaan. Tunteiden hallintaa ohjaavat itsesäätelymekanismit, joilla ihminen hallitsee tunteitaan ja halujaan sekä säätelee suoritustiaan, impulssejaan ja ajatuksiaan. Niinpä itsesäätelytaidoilla on merkitystä hyvien vuorovaikutustai-

tojen – myös ristiriitojen ratkaisutaitojen – omaksumisessa. (Ahonen 2011a.)

Vuorovaikutustaidot ohjaavat sitä, miten ihminen ilmaisee itseään sosiaalisessa tilanteessa, miten hän ymmärtää muiden antamat viestit ja kuinka hän toimii tilanteessa. Itsesäätelytaitojen merkitys ristiriitatilanteissa tulee esille siinä, miten hyvin ihminen kykenee hallitsemaan toimintaansa sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa (katso kuvio 1). Lisäksi merkitystä on ihmisen temperamentilla, joka on melko pysyvä ominaisuus ja määrittelee esimerkiksi ihmisen impulsiivisuutta tai tunteikkuutta. Ulkoapäin vaikuttavia tekijöitä ristiriitatilanteissa näyttäisivät olevan toimintaympäristö sekä ympäristön ja kulttuurin tuomat esimerkit, mallit ja odotukset (Keltikangas-Järvinen 2006; Aro 2011).

Ristiriitojen käsittely on prosessinomaista. Käsittely etenee ongelman toteamisesta ongelman tiedostamiseen ja siihen liittyvien tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisemiseen, minkä jälkeen ongelmaan etsitään jonkinlainen ratkaisu. Koko prosessi sisältää niin älyllisen ajattelun kuin tunteetkin. Onnistunut ristiriitatilanteen ratkaisu tyydyttää kaikkia prosessiin osallistuneita. Tämä kuitenkin edellyttää, että jokaisen osapuolen näkemyksiä on kuultu ja ne on huomioitu. (Isokorpi 2004.)

KUVIO 1. Ristiriitatilanteiden ratkaisuun vaikuttavat tekijät

Myös ristiriitojen ratkomisen ja haastavien sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden harjoittelun tulisi edetä prosessimaisesti vaihe vaiheelta. Ensin pyrkimyksenä on tiedostaa taito, jota aletaan harjoitella. Kyse voi olla esimerkiksi leikkitalanteissa tapahtuvasta jakamisesta. Taitoon tutustutaan ja lapsen kanssa määritellään sen merkitys arjen toiminnoissa. Seuraavaksi tunnistetaan yhdessä oikeita ja väärinä toimintatapoja, esimerkiksi sitä, miten erilaisissa jakamistilanteissa tulisi toimia tai miksi ei kannata toimia jollakin tietyllä tavalla. Kolmannessa vaiheessa taitoa harjoitellaan esimerkiksi draaman avulla ja viimeiseksi autenttisissa tilanteissa. Lapsen omassa ympäristössä ja vertaissuhteissa tapahtuva harjoittelu ja aikuisen antama tuki siinä on hyvin merkittävää, sillä se valmistaa lasta tuleviin arjen todellisiin tilanteisiin. (Isokorpi 2004.)

Pienten lasten ristiriitojen selvittelyssä tarvitaan aina aikuista apuun, sillä lasten sosiaaliset taidot eivät ole vielä riittävän kehittyneet ristiriitojen ratkominen itsenäisesti. Ristiriitatilanteita käsiteltäessä tulisi luoda mahdollisimman turvallinen ja myönteinen ilmapiiri, sillä riitatilanteisiin liittyy usein paljon tunteita, minkä vuoksi niiden ratkaiseminen on haastavaa. Lasten on hyvä tietää, että ristiriidat kuuluvat elämään. Ristiriitatilanteiden ratkominen ja erilaisen näkemysten käsittely kehittävät lapsen ajattelua. Tämän havaitsi aikanaan myös Piaget, jonka mukaan vertaissuhteissa tapahtuvat konfliktit ovat merkityksellisiä lapsen kognitiiviselle kehitykselle. (Isokorpi 2004; Salmivalli 2005; Kronqvist 2001.)

LUOVAT JA TOIMINNALLISET MENETELMÄT

Tämä teos perustuu ajatukseen, että luovien ja taidelähtöisten menetelmien avulla lapset voivat kokea positiivisia elämyksiä, heidän aistitoimintansa ja herkkyytensä kehittyvät ja he oppivat asioita oivalusten, kokemusten ja havaintojen kautta (Karppinen 2009). Uskomme myös, että vuorovaikutustaitojen sekä ristiriitatilanteiden harjoittelu luovien ja toiminnallisten menetelmien avulla on hauskaa ja opettavaista niin lasten kuin ohjaajienkin mielestä.

Taiteellinen kokeminen ja tekeminen kehittää lasta yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Päiväkoti- ja koulu-ympäristössä luovat kokemukset syntyvät musiikista, kuvallisesta työskentelystä, draamasta, kirjallisuudesta ja kädentaidoista. Luovia menetelmiä käyttäen kaikki on mahdollista ja leikisti totta ja lapsi pääsee hyödyntämään omaa mielikuvitustaan. Taide on apuväline myös ihmisyyteen kasvamisessa ja kasvattamisessa. Esimerkiksi käyttäytymistä voidaan harjoitella roolileikkien ja kuviteltujen tilanteiden kautta. Taide toimii myös välineenä omien tunteiden tunnistamiseen ja tutkimiseen, mutta tämä edellyttää vuorovaikutuksessa tapahtuvaa lapsilähtöistä toimintatapaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005; Keltikangas-Järvinen 2010; Pusa 2009; Hujala & Turja 2009.)

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lapsi ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan toiminnalla. Tästä syystä olisi hyvä, että lapset pääsisivät myös purkamaan tunteitaan ja tuomaan näkyväksi ajatteluaan toiminnallisuuden kautta. Luovissa ja toiminnallisissa menetelmissä hyödynnetään lapselle ominaisia toimintatapoja eli leikkimistä, liikkumista, tutkimista ja eri taiteen alueisiin sisältyvää ilmaisemista. Nämä toiminnan muodot on otettu huomioon myös tätä opasta suunniteltaessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005; Karppinen 2009.) Toiminnallisuudella pyritään vahvistamaan yksilön ja ryhmän oppimista ja toimintaa, sillä fyysinen tekeminen tuottaa myös ajatuksellista toimintaa. Toiminnallisissa menetelmissä oppiminen ei tapahdu valmista tietoa ja mallia tarjoamalla, vaan niissä uskotaan, että yksilö tai ryhmä kykenee löytä-

mään oman tavan käsitellä ja ratkaista asioita. Uusia näkökulmia muodostuu toiminnan synnyttämän prosessin kautta. (Kataja ym. 2011.)

Toiminnallisten ja luovien harjoitusten kautta voidaan ottaa tarkasteluun sellaisiakin asioita, joista ei uskalleta muuten puhua. Roolin avulla asioille voidaan antaa ulkoinen ilmaisu (Janhunen 2005). Lasten on helpompi käsitellä itselleen tuttuja mutta vaikeasti ilmaistavia asioita, kun päähenkilönä toimii joku muu, esimerkiksi roolihahmoon pukeutunut aikuinen, nukke, pehmolelu, keppinukke, valokuva tai kirjeen hahmo. Rooliharjoitusten avulla lapset saavat uusia näkökulmia ja pääsevät kokeilemaan erilaisia ja välillä hullujakin ratkaisuvaihtoehtoja kiperiin tilanteisiin (Janhunen 2005). Kun aikuiset dramatisoivat jotain esitystä, lapset osallistuvat siihen esimerkiksi kuvailemalla tunteita soittimien avulla. Kapuloilla soitetaan hiljaa, kun harmittaa, ja lujaa, kun suututtaa. Triangelilla soitetaan harvakseltaan ja hiljaa, kun ollaan tyytyväisiä, ja kovasti, kun naurattaa. Näin lapset harjoittelevat tunteiden tunnistamista ja ilmaisemista samalla kun seuraavat esitystä.

Pienten lasten kanssa työskentelyn pohjana voi käyttää joko valmiita satuja tai itse keksittyjä tarinoita (Eklund & Janhunen 2005). Käytännössä tämä tarkoittaa, että esimerkiksi tönimistä käsitelläänkin keksimällä sen ympärille vaikka tarina kissasta ja koirasta, jotka selvittelevät tönimiseen liittyvää tilannetta keskenään, tai etsimällä aiheeseen liittyvä valmis satu. Todellisuuden ja kuvitteellisuuden sekoituessa työskentely helpottuu, mielikuvitus lisääntyy ja uusia toimintamalleja on helpompi löytää (Kataja ym. 2011). Rooliharjoittelun avulla voidaan turvallisesti kokeilla erilaisia tapoja toimia sekä vaihtaa roolia tarvittaessa, sillä valmista käsikirjoitusta ei ole ja aina voidaan palata lähtötilanteeseen. Tästä on hyötyä etenkin käyttäytymisen tai uusien toimintamallien etsimisessä. (Eklund & Janhunen 2005.)

Tämän kirjan harjoituksia hyödyntävän kasvattajan on hyvä muistaa muutama tärkeä asia. Osa harjoituksista pohjautuu sosiodraaman ja leikkiterapian menetelmiin, mikä tarkoittaa, että ne eivät ole vain kevyttä ajanvietettä vaan ne herättelevät oikeasti lapsen ajattelua ja tunteita ja saattavat vaikuttaa myös ohjaajaan. Toiseksi on tärkeää muistaa, että mikäli joku lapsista ei halua osallistua draamaan roolia esittämällä, häntä ei saa siihen pakottaa. Lapselle voi keksiä muuta tekemistä, esimerkiksi musiikkimestarina toimimista tai äänitehosteiden tekemistä rytmikapuloiden avulla. Yleensäkin draamaharjoituksia tehtäessä ei ole tarkoitus koostaa esitystä vaan tärkeintä on, että jokaisella olisi jotain tekemistä työskentelyn aikana. (Eklund & Janhunen 2005.)

Kolmas ja ehkä tärkein asia huomioitavaksi luovien menetelmien käytössä on se, että erityisesti draamaharjoitusten päätteeksi on tärkeää varata aikaa harjoitusten herättämien tunteiden jakamiseen ja purkamiseen. Jakaminen auttaa niin lapsia kuin aikuisiakin laskeutumaan takaisin nykyhetkeen ja todelliseen tilanteeseen. Jakamista voidaan tehdä eri menetelmillä: lasten kanssa voidaan esimerkiksi keskustella siitä miltä tuntuu tai tunnetta voidaan kuvailla värin, liikkeen, äänimaailman tai vaikkapa valmiiden ilmekorttien (katso liite 7) avulla. Harjoitusten purkaminen keskustelemalla mahdollistaa myös ratkaisujen soveltamisen arkeen, sillä harjoitukset antavat lapsille välineitä ja uusia tapoja pelkojen, riitojen ja muiden haasteellisten tilanteiden käsittelyyn. Eklundin ja Janhusen (2005) mukaan lasten kanssa jakaminen ei yleensä vie kauan aikaa, sillä sitä tapahtuu paljon jo itse toiminnan yhteydessä. Myös ryhmän ohjaajien on tärkeää toiminnan jälkeen purkaa tunteuksiaan ja kokemuksiaan siitä, miltä tuntuu ja mikä työskentelyssä onnistui ja mikä ei (Eklund & Janhunen 2005). Yksinkertaisimmillaan tämä voi tarkoittaa esimerkiksi reflektiopäiväkirjan kirjoittamista.